

Krysiak, Dominik

"Historia parafii ewangelicko-augsburskiej w Radomiu (1826-2009)", Jarosław Kłaczek, Toruń 2010 : [recenzja]

Czasy Nowożytne 24, 307-309

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAROSŁAW KŁACZKOW, *HISTORIA PARAFII EWANGELICKO-AUGSBURSKIEJ W RADOMIU (1826–2009)*, WYDAWNICTWO ADAM MARSZAŁEK, TORUŃ 2010, SS. 214, IL. 20, TAB. 2

W ciągu kilku ostatnich lat na rynku wydawniczym ukazały się aż trzy publikacje dotyczące historii parafii ewangelicko-augsburskiej w Radomiu¹. Ich autorem i redaktorem jest pochodzący z Radomia, z czego w pewnym stopniu wynika zainteresowanie tym tematem, toruński historyk Jarosław Kłaczkow.

W 2010 r. nakładem oficyny Adam Marszałek ukazało się już trzecie wydanie dziejów radomskiej parafii luteranckiej. Dotarcie do nowych materiałów źródłowych oraz odzew wśród społeczności ewangelickiej, z jakim spotkały się dwa wcześniejsze wydania książki, umożliwiły autorowi poszerzenie treści o nowe zagadnienia. Jarosław Kłaczkow przede wszystkim uzupełnił wiadomości dotyczące okresu II wojny światowej i funkcjonowania protestantów w ramach parafii polskiej i niemieckiej oraz czasów najnowszych, tzn. lat 2005–2009.

W książce zachowano układ chronologiczno-rzeczowy, co przy opisywaniu danej społeczności w ciągu dziejów, jest jak najbardziej słuszne i dodatkowo pozwala na uwypuklenie ważniejszej problematyki. Całość pracy podzielono na cztery rozdziały. W pierwszym, obejmującym okres od powstania parafii do końca I wojny światowej, autor scharakteryzował rozwój reformacji na obszarze Małopolski, ze szczególnym uwzględnieniem regionu radomskiego. Zauważył, że ze względu na sąsiedztwo będącego pod silnymi wpływami kontrreformacji Mazowsza aż do przełomu XVIII i XIX w. skutecznie hamowano idee reformacyjne w Małopolsce. Wraz z napływem kolonistów na początku XIX w., zwłaszcza z terenów państw niemieckich, wrastała liczba protestantów. Było to bezpośrednim powodem erygowania w 1826 r. parafii ewangelickiej w Radomiu. Zatem ramy chronologiczne książki są również w pełni uzasadnione. W dalszej części pierwszego rozdziału opisano gruntownie rozwój parafii wraz z licznymi inwestycjami, jakie były w niej prowadzone. Przedstawiono tu również sylwetki poszczególnych proboszczów i kuratorów oraz składy kolejnych Kolegiów Kościelnych. Ponadto scharakteryzowano parafię pod względem administracyjnym, ludnościowym (zamieszczono tabelę z wykazem liczby wiernych w poszczególnych latach) i majątkowym. Zamieszczony został także szczegółowy opis architektoniczny pozyskanej dla potrzeb zboru świątyni (s. 37–38). Nie zabrakło informa-

¹ J. Kłaczkow, *Historia parafii ewangelicko-augsburskiej w Radomiu*, Toruń 2005, 2006; *Ewangelicy w Radomiu i regionie (XVI–XX w.): studia i materiały*, red. J. Kłaczkow, Radom 2007; *Spółeczność ewangelicka Radomia podczas okupacji hitlerowskiej: studia i materiały*, red. J. Kłaczkow, Radom 2009.

cji o utworzeniu szkoły ewangelickiej w Radomiu. Na uwagę zasługuje fakt, że parafia w Radomiu łączyła od początku dwa wyznania protestanckie, kalwinistów i luteran, przy czym, jak podkreślił Jarosław Kłaczek, proboszczem był zawsze duchowny luterski. Ciekawym elementem narracji jest z pewnością fragment poświęcony radomskiemu rodowi ewangelickim, wśród których można spotkać rodzinę Oskara Kolberga.

W rozdziale drugim omówiono dalsze losy radomskiego zboru po 1918 r., już w odrodzonej Rzeczypospolitej, oraz w czasie II wojny światowej. Dowiadujemy się tu, że pomysły rozwój materialny i demograficzny parafii przerwały działania wojenne z lat 1914–1918. Było to m.in. wynikiem wysiedleń ludności i konfiskat majątków. Autor w dalszej części opisał proces odradzania się parafii dzięki zaangażowaniu wiernych i zagranicznej pomocy charytatywnej. Tak jak w poprzednim rozdziale, z kronikarską dokładnością opisano tu ważniejsze uroczystości kościelne, obchody świąt i rocznic (m.in. stulecie parafii) oraz wydarzenia z życia radomskiego kościoła (m.in. powstanie chóru „Harfa”). Ważnym aspektem jest ukazanie zróżnicowania zboru nie tylko pod względem konfesyjnym, lecz także narodowościowym. Jednak, co warto jest podkreślić, rozgorzały wówczas w Kościele luterskim na obszarze Polski spór między frakcją propolską a proniemiecką nie miał tak gwałtownego przebiegu w radomskiej parafii. W tym kontekście znamieny jest fakt, że przy dziewięćdziesięcioprocentowym odsetku wiernych pochodzenia niemieckiego zarówno sami duchowni, jak i przedstawiciele lokalnych władz kościelnych byli Polakami lub spolonizowanymi Niemcami. Ponadto autor przytoczył interesujące dane dotyczące liczby konfirmantów i ślubów w poszczególnych latach. Możemy tu znaleźć również informacje o samych wiernych, aktywnie działających w wielu sferach życia społeczno-gospodarczego, a także politycznego (np. Władysław Roguski współtworzył BBWR). Jarosław Kłaczek dużo uwagi poświęcił też dwóm proboszczom: księdzu Henrykowi Tochtermanowi i księdzu Edmundowi Friszkiemu. W drugiej części rozdziału dowiadujemy się przede wszystkim o dramatycznych losach poszczególnych parafian w czasie II wojny światowej oraz o podziale radomskiego Kościoła ewangelickiego na zбір niemiecki i polski. Podkreślono odważną, antyhitlerowską postawę księdza Włodzimierza Missola, który zastąpił na stanowisku administratora polskiej parafii osadzonego w obozie koncentracyjnym księdza Edmunda Friszkego.

W kolejnym rozdziale opisano ewangelicko-augsburską parafię w Radomiu w latach 1945–1989. Dużo uwagi poświęcono zwłaszcza okolicznościom odbudowy struktur kościelnych i parafialnych po wojnie. Autor podkreślił, że po emigracji w 1945 r. prawie 95% wiernych parafii groziła likwidacja. Jednak mimo dramatycznej sytuacji finansowej i ludnościowej udało się powołać Tymczasową Radę Kościelną, zreorganizować administrację (połączenie z parafią w Kielcach) i w konsekwencji utrzymać istnienie zboru. Analogicznie do poprzednich rozdziałów, scharakteryzowano szeroko rozumiane życie religijne, uwzględniając dane z ksiąg kościelnych dotyczące chrztów, ślubów, pogrzebów. Jednak, jak napisał Jarosław Kłaczek, analogicznie do innych zborów żyjących w diasporze był to czas swoistej „stagnacji i marazmu”, walki o przetrwanie. Autor, omawiając relacje z władzami państwowymi Polski Ludowej, skupił się przede wszystkim na kwestii majątków kościelnych. Wydaje się, że zabrakło tutaj szerszego omówienia bezpośrednich relacji parafian i duchownych z aparatem bezpieczeństwa PRL. Bardziej wnikliwa analiza materiałów archiwalnych zgromadzonych w Instytucie Pamięci Narodowej dostarczyłaby z pewnością informacji na ten temat.

Ostatnia część książki dotyczy przede wszystkim sytuacji i roli parafii ewangelicko-augsburskiej w Radomiu po 1989 r. Wskazano, jak wraz ze zmianą ustroju Polski pojawiły się nowe możliwości aktywizacji i wielopłaszczyznowego odrodzenia się zboru. Dzięki nawiązaniu kontaktów z zagranicznymi parafiami (Duisburg) oraz współpracy z instytucjami państwowymi i samorządowymi możliwe było przeprowadzenie niezbędnych remontów i renowacji zabytków architektonicznych związanych z radomskimi protestantami. Jednym z najważniejszych elementów aktywności parafii, co podkreślił autor, stała się również działalność kulturalna, a zwłaszcza dbałość o zachowanie pamięci historycznej o przeszłości zboru i miasta. Cechę wyróżniającą stanowi fakt, że pod względem demograficznym jest to najmłodsza parafia w diecezji warszawskiej (średnia wieku 41 lat), odznaczająca się sporą liczbą konwersji.

Uzupełnieniem książki Kłaczkowa są biogramy (19) wybranych duchownych, pracujących w parafii w latach 1826–2009, oraz chronologiczny wykaz wszystkich księży, wraz z przyporządkowanym stanowiskiem, jakie w niej sprawowali. Jest to przydatne i ułatwiające czytelnikowi odnalezienie najważniejszych informacji na temat poszczególnych osób, podobnie jak zamieszczenie indeksów osobowego i nazw geograficznych. Ważny dodatek stanowi aneks, który jest przedrukiem *Książeczki jubileuszowej radomskiej parafii ewangelickiej*, wydanej w 1926 r. z okazji setnej rocznicy jej erygowania.

Autor swoje badania oparł na szerokiej bazie źródłowej. Przeprowadził kwerendy w licznych archiwach państwowych i kościelnych. Dotarł również do zbiorów prywatnych i nawiązał kontakt z uczestnikami opisywanych wydarzeń. Dużym atutem pracy jest wykorzystanie artykułów z aż 30 tytułów prasowych. Należy nadmienić, że zasadnicza treść jest przeplatana ciekawymi i dobrze ilustrującymi omawiane wydarzenia cytatami oraz 20 zdjęciami i ilustracjami. W przypisach zamieszczono odsyłacze do szerszej literatury tematu oraz biogramy ważniejszych osób.

Książka Jarosława Kłaczkowa *Historia parafii ewangelicko-augsburskiej w Radomiu (1826–2009)* jest swoistą kroniką dziejów tego protestanckiego zboru. Bez wątpienia poszerzy ona kanon literatury historycznej dotyczącej losów Kościoła ewangelickiego w Polsce. Praca ta, napisana w sposób przystępny, z pewnością jest godna polecenia.

DOMINIK KRYSIAK
Olsztyn